Turkish Studies
International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/20 Fall 2016, p. 175-184
DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11229
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi
Received/Geliş: 01.11.2016 **Accepted/Kabul:** 12.12.2016
Referees/Hakemler: Prof. Dr. Kaplan ÜSTÜNER – Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR

This article was checked by iThenticate.

ŞEYH ABDÜLAHAD NÛRÎ'NİN DEVRÂN HAKKINDA MANZUM VE MENSUR FETVÂSI

Muhittin ELİAÇIK[*]

ÖZET

Devrân, sûfîlerin coşkuyla dönerek zikir yapmalarıdır. Melâmiyye ve Nakşibendiye tarikatleri dışında birçok tarikatte uygulanmış olan devrânî zikre büyük önem verilmiş, Mevlevîlikte *edvâr-ı selâse* bulunmuştur. Tarikatlarda yaygınlaşan devranî zikre karşı zahir uleması ise şiddetli reddiyeler yazarak sert fetvâlar vermişlerdir. Bu konuda iki Osmanlı şeyhülislâmı Kemalpaşazâde ve Ebüssuûd Efendi öne çıkmaktadır. Serdedilen sert görüşler arasında raks ve devrânı helâl sayanların kâfir olacakları görüşü dahi vardır. Osmanlı'da raks ve devrânı müdafaa veya red için birçok risale yazılmıştır. Ayrıca, devletçe devrân yapan tarikat ehline satışılmamasına dair ferman çıkarılmış, fiilî müdahaleleri önleyen tedbirler alınmıştır. Buna rağmen tartışmalar kesilmemiş ve devrânın lehinde ve aleyhinde birçok risâle yazılmıştır. Devrân hakkında görüş bildiren sûfî şeyhlerden birisi de 17.yüzyılın önde gelen Halvetî şeyhlerinden Abdülahad Nuri'dir. O, uzun süre vaaz ve irşad ile meşgul olmuş bir tekke şeyhi olduğundan fetvâ mahiyetinde ele alınabilecek görüşlerini de ortaya koymuştur. Fetvâ mahiyetindeki bu görüşlerinden birisi de Osmanlıda uzun süre tartışmalı konulardan birisi olmuş olan devran ile ilgilidir. O, devrâna dair kendisine nazmen sorulmuş olan bir suale aynı biçimde cevap vermiştir. Bir fetvâ mahiyetinde görünen bu cevabın devran hakkında olumlu bir görüş olarak ortaya konulduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Devrân, raks, manzum fetvâ, tarikat, Abdulahad Nuri.

[*] Prof. Dr. Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Ed.Böl. El-mek: meliacik63@yahoo.com

A POETIC FATWA WHICH WAS WRITTEN BY SHEIK ABDULAHAD NURİ ABOUT DEVRAN

ABSTRACT

The Devran is remarks turning with enthusiasm of the Sufis. The Devrani dhikr kept an important place in many sects except Melamiyya and Naqshbandi sects. There are three turns (edvar-i selase) in Mevlevis. Mullahs have been strongly opposed to the devranic ritual that has become widespread in the sects, and they have given violent fatwas. Two Ottoman sheikhs, Kemalpaşazâde and Ebüssuûd Efendi, stand out in this regard. Among the harsh opinions put forward, those who count halal raks and the devran they also have the view that they are unbelievers. Many tractate have been written in the Ottoman Empire to defend and refuse the raks and the devran. In addition, a decree was issued to prevent the attacking of sectarians which took over from the state, and measures were taken to prevent actual interventions. Despite this, the debate has not been cut off and many tractate have been made in favor or against of the devran. One of the sufis who gave opinion on devran was Abdullah Nuri, one of the leading Halveti sheikhs of the 17th century. He has also reported opinions in the form of a fatwa, since he is a tekke sheikh who is busy with preaching and irshad. One of these is about the devran which has been one of the controversial issues in the Ottoman Empire for a long time. He responded in the same way to a poetic question asked to him about the devran. This opinion was put forward as a positive opinion.

STRUCTURED ABSTRACT

Whirling is described as Sufis' performance of dhkir by turning around themselves either alone or in group in the sense of excitement. During a dhkir, a Sufi stand up and start whirling unintentionally owing to the effect of Quran verses, sermon or hymn. This status is referred as whirling, revolution, movement, appear and Sama. Whereas whirling has been performed in numbers of Sufi courses apart from *Melâmiyye* and *Nakşibendiyye* sects; it became one of the pillars in various sects especially *Kâdiriyye, Rifâiyye, Mevleviyye, Sühreverdiyye, Çiştiyye* and *Halvetiyye.* Ulemas from madrasah asserted harsh criticisms against whirling dhkir sacraments. As it was found necessary by the government, various Sultan decrees were issued to preserve members of sects performing whirling from any harm.

Sheik-al Islam, Kadis and other ulemas declared fatwas condemning dhkir based on dancing and whirling in Ottoman-era sects and which warning believers about whoever perform these acts were to be a profaner. However, there were other epistles which approach with more tolerant language. Two great Ottoman Sheik-al Islams, Kemalpaşazâde and Ebüssuûd who marked the 16th century recognized whirling as infidelity and condemned them. Both of these two sheik-al Islams refused dancing and whirling in their fatwas as well as declared the ones who recognize them permissible as profaners. For instance, Kemalpaşazâde stated that *"It is permissible for Sufi group to whirl in*

chamber of dhkir solely on prayer intention and on their free-will. Verse of 'Fe'zkuru'llahe kıyâmen ve ku'ûden' exhibits evidence for permission for this performance. This verse says that 'praise Allah in everywhere and in any time' Does this verse expose an evidence supporting for whirling during dhkir? What should be said to the ones who claim that whirling is permissible based on this verse? He stated as answer that "They became infidel if they call whirling by dance as prayer."

On the other hand, Ebussuûd stated that: *"Question: 'Could individuals who believe that dancing and whirling willingly is permissible be recognized as followers of sunnah and member of Islam?' Answer: 'According to some fatwas, they could not be considered as Muslim; where have pillars of Sunnah been left to this point?'*

Apart from the fatwas recognizing whirling and dancing as wrong-doing and condemning performers of these as profaner, there were other fatwas which recognize them permissible. For instance, Sheik Abdülahad Nuri was of this view and explained his view against questions posed by dervishes related with this issue through both prose and poem forms.

Abdülahad Nuri was one of the sheiks from the sect of Halvetiyye. He was born in Sivas either in 1594 or 1604. Uncle of his parents, Sheik Şemseddin Sivâsî, was one of the prominent Sufis and productive authors in the 16th century. Afterwards of the death of his father, he was raised by his uncle Abdülmecid Sivâsî. As his uncle was invited to the Palace by the Sultan Mehmed III, he accompanied to his uncle to continue his education. Then, he was assigned as preacher to Fatih Mosque in 1631, Beyazıt Mosque in 1641 and Ayasofya Mosque; and he was performed sermons, da'wah and writing. Upon his death in 1651, he was buried next to shrine of his mentor of Abdülmecid Sivasî located in Eyüp Nişanca. He published about 30 books comprised of Sufi poems and hymns majority of which in volume of Arabic epistle. He is a Sufi who declared positive opinion about whirling in epistle in prosaic form; and in a poem form written in verses. In one of his answers given in an individual epistle with title of "*Nutk-ı Semâ u Sama",* he distinguished whirling from dance. Against a question directed at him regarding this issue, he gave a positive discourse as well. This answer, qualified likewise a fatwa, consisted of twelve couplets in the form of poetic fatwas issued by the Ottoman-era sheik-al Islams. In the question asked by Sufi members of sect, a fatwas was requested about performing dhkir through repetition of praises for Allah in whining. Question and answer were explained in plain text as below:

The question asked by Sufis (*may Allah praise their path to glory*):

"Oh Thou master of people in universe! Please reveal our difficulty; we beg you to enlighten our path. Please tell, whether whining thee Allah's name as we whirl is permissible. Istanbul's preachers and mollas from grammar mistakenly decry the ones who perform dhkir through whirling."

Answer of Sheik Abdülahad:

"Adorers who sense the divine love, find a status in their dhkir, hold esteem in whirling will not be held accountable for their performance. Oh thee begging for a healing answer! The one who issued fatwas on this issue realized that there was no any evidence to declare it "wrong-doing" and finally allowed its performers to do so. For five or six hundreds of years, sheiks and patriarchs have written numerous books on this issue

based on some evidences. In this path, first Mutezilî Sect came to prominence to fight against; nevertheless their followers lost their path to glory. When controversy intensified, scholar does not object; ignorant speaks non-sense and torment spills around. Mufti's trample on deniers is no shame since they are the auditing authority. Ignorant, who left the evidential path to glory and who preferred bigotry and their desire, will be held accountable for their actions. Regarding this issue, we neither say do or d not; this is the best suiting the justice. If you ask for in detail, you may report to Nûrî because this person collected the words; Allah thee only one eternal truth.

In the Ottoman period, accusation with profaneness accompanied with fatwas regarding discussions on dhkir performed by dance and whirling. Especially in 16th century when the Ottoman Empire reached its largest territory in the history, whether dhkir performed extensively through various movements such as whirling, sama and dancing in sects dispersed across the empire was permissible were debated frequently. Opinions claiming that these performances were just an entertainment and they were not conforming to Islam at all were defended by Ottoman ulema and movements were condemned as profaneness. Accordingly, since individuals who were performing these movements were chosen as target, adverse publications were published and fatwas were issued about them. Along the time, golden mean was preferred; especially Sufi ulema and government were approached whirling and dance in more tolerant way; they were distinguished from each other and positive opinions emerged. Sheik Abdülahad Nûri was of this consideration as well; distinguished whirling from dance resembling a feast performed through various instruments in the presence of women; and stated that whereas dance was not permissible, whirling which was not containing such elements was permissible based on solid evidences. In this regard, sect members asked various questions to him on various dates. Accordingly, the author reflected his opinions either in essays or poetic form briefly and invited others to Islam.

Although he was not sheik-al Islam or mufti, he replied these questions in poetic form qualified as fatwa owing to his experience as scholar at madrasah. According to this fatwa, performing dhkir accompanied with whirling, whining and praises of Allah was permissible. Adorers who find the divine glory at this stance and admire Allah could not be held accountable; no evidence could be presented against dhkir by whirling.

Keywords: Whirling, dancing, poetic fatwa, sect, Abdulahad Nuri.

Giriş

Devrân, sûfîlerin yalnız veya topluca vecd üzere dönerek zikir yapmaları anlamında kullanılan tasavvufî bir kelime olup Kur'an ayetleri, vaaz veya bir ilâhinin etkisiyle coşan bir sûfînin gayri ihtiyarî yerinden kalkıp dönmeye başlamasıdır. Bu duruma devir, devrân, deverân, çarhetme, hareket, kıyâm, semâ gibi adlar da verilmiş; devrânın, irade dışında oluşanı makbul, irade ile yapılanı ise gayri makbul görülmüştür (Uludağ, 1994:248). Sûfînin, sûfî meclislerinde okunan Kur'an, vaaz veya ilâhinin etkisiyle oluşan heyecanını mümkün olduğunca gizlemesi edepten sayılmış, ancak güçlü vâridâtın etkisiyle sâlikler sıkça coşarak yerinden sıçrayıp dönmeye başlamışlar, bazen de topluca halka oluşturarak dönmüşlerdir. Mesela, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî kuyumcular

çarşısından geçerken çekiçlerin çıkardığı sesten etkilenerek sokakta dönmeye başlamıştır. Devrân, Melâmiyye ve Nakşibendiyye tarikatleri dışında çoğu sûfî çevrede uygulanmıştır. Ebû Saîd el-A'râbî hareketin vâride bağlı olduğunu ve bazı vâridlerin hareket, bazılarının sükûn tesiri yaptığını söylemiş; bir açıklamaya göre de sâlik ya istitâr (perdenin çekilmesi) veya tecellî (perdenin kalkması) hâlinde bulunmakta, birinci hâldeyken hareket, ikinci hâldeyken sükûnet gerekmekte, bununla beraber hareket zaaf ve acz, sükûn ise kemal işareti olmaktadır. Kâdiriyye, Rifâiyye, Mevleviyye, Sühreverdiyye, Çiştiyye, Halvetiyye başta olmak üzere bütün tarikatlarda tarikatın bir esası haline getirilen devranî zikre büyük önem verilmiş Mevlevîlikte adını Sultan Veled'den alan, dervişlerin semâhânede üç defa dolaşmalarından ibaret olan *edvâr-ı selâse* bulunmuştur. Kâdiriyye, özellikle Halvetiyye tarikatleri *darb-ı esmâ* dedikleri devrâna büyük önem vermişler, Halvetîler içten dışa doğru devre *devr-i suğrâ*, dıştan içe doğru devre ise *devr-i kübrâ* demişlerdir (Uludağ, 1994:248-249). Tarikatlarda yaygınlaşan devranî zikri red için zâhir ulemâsı çeşitli eserler yazmış ve bu konuda Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Takıyyüddin İbn Teymiyye, Birgivî, Kemalpaşazâde ve Ebüssuûd Efendi sert görüşler serdetmişler, hatta bazıları raks ve devrânı helâl sayanların kâfir olacağını söylemiştir. Saçaklızâde Mehmed ve İbrâhim Halebî raks ve devrâna şiddetle karşı çıkmış ve döne döne yapılan zikrin dini oyuncak hâline getirmek olduğunu söylemişlerdir. Zenbilli Ali Efendi bir risâlede devrânı savunurken Kemalpaşazâde ve Ebüssuûd Efendi ona karşı çıkmışlar; Sünbül Sinan, Kemalpaşazâde'ye karşı devrânı savunmak için Arapça ve Türkçe iki risâle yazmış, Kemalpaşazâde devrânın câiz olduğuna dair bir de fetvâ vermiştir. Devrân hâlindeki tarikat ehline dokunulmasını yasaklayan bir ferman çıkarılmış, fiilî müdahalelere varan devrân aleyhtarı hareketleri önlemek için devletçe tedbir alınmışsa da bu konuda tartışmalar kesilmeyip devrânın lehinde ve aleyhinde birçok risâle yazılmıştır (Uludağ, 1994:249). Genel olarak devrân konusunda raksa göre daha müsamahalı ve ikisini birbirinden ayıran bir tutum izlendiği söylenebilir.

Devrân ve raks

Tarikatlarda yaygınlaşan raks ve devrâna dayalı zikrin caiz olmadığı ve yapanların kâfir olacağı yönünde şeyhülislâm, kadı veya diğer ulemâca çok sert fetvâlar verilmiştir. Bunun yanı sıra çeşitli risalelerde raks ve devrâna müsamahalı bakan görüşler de serdedilmiştir. 16.yüzyıla damga vuran iki büyük Osmanlı şeyhülislâmı Kemalpaşazâde ve Ebüssuûd Efendi devrânı küfür sayan sert fetvâlar vermişlerdir. Bu iki şeyhülislâm, verdikleri bu fetvâlarda raks ve devrânı reddetmek bir yana helâl sayanları tekfir etmişlerdir. Bu fetvâların sertlik boyutu gösterilmek amacıyla bazı örnekler bizzat metinleriyle birlikte aşağıda sıralanmıştır:

Kemalpaşazâde (Ahmed bin Kemâl Paşazâde'nin fetvâlarından örnekler:[1]

Tâife-i mutasavvıfa halka-i zikrde ibâdet niyetine ihtiyârile devrân halâldur 'Fe'zkuru'llahe kıyâmen ve ku'ûden' âyetinde bunun cevâzına delâlet vardur ma'nâsı Allaha zikr idün her hâlde dimekdür bu âyetde devrânun cevâzına var mıdur devrânun cevâzına bu âyetle istidlâl idüp halâldur diyenlere şer'an ne lâzım gelür? El-Cevâb:Kâfir olur raksıla devrâna ibâdet diyicek.

Raksun hürmetine müfti-i zamân fetvâ virdükden sonra cühhâl-i mutasavvıfenün muktedâlarından Zeyd câmilerde kürsîlere çıkup alâ-melei'n-nâs raks harâmdur diyen kimdür gelsün bir biz bu raksı şimdiye dek idegeldük şimden girü de iderüz halâldur meşâyıh-ı sâlifeden sâdır olmuşdur dise şer'an ne lâzım gelür? El-Cevâb: Hâzır olan ehl-i İslâm üzerine lâzımdur ki eşedd-i tahkîr ile kürsîden indirüp câmiden ihrâc ideler.

Halka-i zikrde ihtiyârile dönmeği câiz görüp dönen kimesnenün şer'an imâmeti câiz olur mı degil midür? El-Cevâbu Allahu a'lem:Degildür

[1] 06 Mil Yz A 9135, vrk. 50a-51b.

Halka-i zikrde ihtiyârile dönmek harâm mıdur degil midür? El-Cevâbu Allahu a'lem:Harâmdur

Halka-i zikrde ihtiyârile devrân halâldur diyen kimesneye şer'an zekât ve sadaka virmek câiz midür? El-Cevâb:Degildür devrânda şimdiki sûfîlerün itdügi raks ise.

Halka-i zikrde ibâdet niyetine ihtiyârile devrân halâldur diyene ne lâzım gelür? El-Cevâbu Allahu a'lem:Tekfîr olunmuşdur kütüb-i fıkhiyyede tecdîd-i îmân gerekdür.

Zâkir zikrullah iderken salınmak ve başın iki cânibe hareket itdürmek şer'an câiz midür? El-Cevâb:Degildür.

İhtiyârile devrân ibâdet niyyetine halâldur diyen kimesneler ehl-i sünnet ve cemâatden midür? El-Cevâbu Allahu a'lem:Kütüb-i fıkhiyyede müslimân degildür dirler.

Raks nedür beyân buyurula? El-Cevâbu Allahu a'lem:Harâm olan raks ol hareketdür ki zamâne sûfîleri devrânla zikr iderler.

Cehrile savtile zikr itmek şer'an câiz olur mı? El-Cevâbu Allahu a'lem: Olmaz.

Halka-i zikrde ihtiyârile dönmek halâldur diyen kimesnelerün şehâdeti mesmû' olur mı? El-Cevâbu Allahu a'lem:Olmaz.

Semâ' nedür beyân buyurula? El-Cevâbu Allahu a'lem: Zikr âvâzesini işitmekdür ol sebeb ile şevki gelüp kalkup devrân itmege de semâ' ıtlâk ider anun hürmetinde ihtilâf vardur ammâ başını belini egüp büküp elini ayağını salıcak raks olur bi'l-ittifâk harâmdur.

Hürmeti ictihâd ile sâbit olanun müstahill kâfîr olmayıncak raks halâldur diyen tâife-i mutasavvıfayı tekfîr idenler ne vechle tekfîr iderler. El-Cevâbu Allahu a'lem:İcmâ' vardur diyü iderler raks halâldur dimezler hîçbir müctehid semâ'a degildür ihtilâfları ol raks ki şimdi sûfîler ider hîçbir müslimân ana ibâdet dimez dalâletdür bid'atdü küfre teşbîhdür.

Halka-i zikrde ibâdet niyetine ihtiyârile devrân halâldur diyeni tekfîr iden kimesneye ne lâzım gelür?El-Cevâbu Allahu a'lem: Nesne lâzım gelmez.

Zeyd-i imâm halka-i zikrde ibâdet niyetine ihtiyârile dönmek diyüp döner olsa ihtiyârile devrân halâldur diyenün imâmeti câiz degil idügin bilmeyüp Amr niçe zamân Zeyde iktidâ eylese sonra halka-i zikrde ihtiyârile dönmek halâldur diyenün imâmeti câiz degil idügine fetvâ virilüp Amr bilse Zeyde iktidâ idüp kılduğı namâzları i'âde lâzım olur mı? El-Cevâbu Allahu a'lem:Olmaz.

Halka-i zikrde ihtiyârile dönmek halâldur diyü dönüp memnû' olmayana şer'an ne lâzım gelür?Beyân buyurulup müsâb oluna. El-Cevâb:Ta'zîr-i belîğ gerekdür hâkimü'l-vakt anı şehrden sürmek gerekdür.

Halka-i zikrde ibâdet niyetine ihtiyârile devrân halâldur diyene ne lâzım gelür?El-cevâb:Tekfîr olunmuşdur. Kütüb-i fıkhiyyede tecdîd-i îmân gerekdür.

Ebussuûd Efendi'nin fetvâları:[2]

Halka-i zikrde ihtiyârile raks u devrân itmek halâldur diyen kimesneleri tekfîr idene ne lâzım gelür? El-cevâb: Nesne lâzım gelmez.

İhtiyârile raks u devrân itmek halâldur diyü i'tikâd iden kimesneler şer'an ehl-i sünnet ve cemâ'atden midür? El-cevâb:Ba'zı fetâvâ hükmünce müsilmân degildür ehl-i sünnet kanda kaldı.

[2] Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 7975/2, vrk. 81a.

Halka-i zikrde ibâdet niyyetine dönmek halâldur diyen kimesneye şer'an ne lâzım olur? El-cevâb:Tecdîd-i îmân ve nikâh lâzım olur. Ba'zı kütüb-i fetâvîde tekfîr olunur.

Fî-zamâninâ sûfîlerün ayak üzerine turup zikr itdüklerine raks dirler mi? El-cevâb:Dizlerin billerin ve başların oynadurlar ise.

Harâm olan raks nedür beyân oluna. El-cevâb:Her dürü raks harâmdur. Fî-zamâninâ sûfîlerün itdükleri de harâmdur ol dahi raksdur.

Devrân ve raksı haram görüp bunu yapanları tekfir eden yukarıdaki fetvâların yanı sıra çeşitli deliller ileri sürerek onu caiz gören görüşler de bulunmaktadır. Mesela Şeyh Abdülahad Nuri, dervişlerinin bu konudaki suallerine hem mensur hem de manzum biçimde verdiği cevaplarla bu konudaki görüşlerini ortaya koymuştur.

Abdülahad Nûri

Halvetiyye tarikatı şeyhlerinden olup, 1594 veya 1604 yılında Sivas'ta doğmuştur. Babasının ve annesinin amcası, 16.yüzyılın önde gelen sufi ve velûd müellifi Şeyh Şemseddin Sivâsî (ö.1597)'dir. Abdülahad Nûri, küçük yaşta babası ölünce dayısı Abdülmecid Sivâsî tarafından yetiştirilmiş; dayısı devrin padişahı III. Mehmed tarafından saraya davet edildiğinde onunla İstanbul'a gitmiş, orada tahsiline devam edip onun yanında sülûkünü de tamamlamıştır. Art arda kırk erbaîn çıkardığı, 1600 gün sürekli halvet ve itikâfta kaldığı rivayet edilmektedir. Halife olduktan sonra irşad ve tarikat faaliyetleri için dayısı tarafından Midilli'ye gönderilmiş, ancak kısa süre sonra Şeyhülislâm Esad Efendi kendisini Mehmed Ağa Tekkesi şeyhliğine tayin ettiğinden 1614 yılında İstanbul'a dönmüştür. 1631'de Fatih, 1641'de Beyazıt, ardından Ayasofya camileri vaizliğine atanmış; vaaz, irşad ve eser yazmakla meşgulken *Gitdi cennete Abdülahad* ve *Abdülahad Efendi olsun mukîm-i cennet* mısralarının işaret ettiği 1061/1651 tarihinde vefat etmiş ve Eyüp Nişanca'da mürşidi Abdülmecid Sivasî'nin türbesi yanına defnedilmiştir. Sivâsiyye tarikatı kendisine nisbet edilmiştir. Tasavvufî şiir ve ilâhiler ve risâle hacminde çeşitli dinî-tasavvufî Arapça eserler yazmış olup bir de mürettep divanı vardır (Uçman, 1988:178-179). 30 civarında eser yazmıştır.[3]

Şeyh Abdülahad Nûri, devrân hakkında makul ve orta yolu tutan bir görüş bildirmiş ve bu görüşlerini mensur olarak nutuk şeklindeki bir risalede, manzum olarak da fetvâ mahiyetindeki on iki beyitlik bir kıt'ada dile getirmiştir. O, *Nutk-ı Semâ u Devrân* adlı risalede verdiği cevapta devrânı, eğlence aletleri ve kadın eşliğinde yapılan rakstan ayırarak caiz görmüştür. Bu risâlenin raks ve devrânı açıklayan giriş kısmında serdedilen görüş şöyledir:

Abdülahad Efendi'nin nutkudur. Semâ' ve devrân hakkında yazduğıdur: Vaktâ ki ba'zı ihvân-ı dîn bu fakîr-i vıkru't-taksîre ilhâhât-ı kesîre idüp devrân-ı sûfiyye husûsında getirüp kesret-i kîl u kâl ve vefret-i cevâb u su'âl sudûrda halecâna ve kulûbda heyecâna sebeb olmuşdur, sizlerden recâ vü temennâ iderüz ki bu bâbda mukayyed u muhtasar Türkçe bir kelâm-ı mu'teber tahrîr ve ol muhtasar mes'ele-i mezkûrenün aslını ve fer'ini tahrîr idesiz diyü didüklerinde 'Fe-emme's-sâile felâ tenher' fehvâsı naklile mecâl recâsı komaduğı ecilden hulâsa-i akvâl alâ-vechi'l-icmâl Türkçe

[3] Bunlar: *Şerhu Erbaîniyyât, Riyazü'l-ezkâr, Te'dîbü'l-mütemerridîn fî-İsmai'l-ebeveyn, Risâletün fî-Hayâti'l-Hızır ve İlyas, Risâletün fî-tevfiki te'âruzü'l-âyât, Risâletün Meretü'l-vücûdî fi'l-merâtibi'l-külliyeti ve'l-hazerât, Risâletün fî-nef'i Mesâi'l-ahyâi li'l-emvât, Risâletün fî-cevâz edâi'n-nevâfil bi'l-cemâ'a, Risâletün fî-şerâiti İsticâbetü'd-du'â, Risaletün fî-mahabbeti'l-abdi li-rabbihi, Risâletün fi-hakîkati Leyleti'l-Kadr, Risâletün fi-şurûti talebi'l-ilmi'n-nâfi', Risâletün fî-isbâti'ş-şu'ûri li-ehli'l-kubûri, Risâletün fi-sübuti tayyi'l-mekâni li-evliyai'l-ümmeti, Risâletün fî-cevâzi devrâni sûfiyye fi'l-lugati't-Türkiyye, Risâletü mâ-arefnâke, Şerhu Kelimât-ı Kümmeyl İbni Ziyâd, Meratib-i Marifeti'r-Rahman, Risâletü'l-Itriyye, Inkâzu't-tâlibîn, İsbâtü'l-İlmi ve'ş-şu'ûr, Huccetü'l-Vedâd, El-Adlü ve'l-aksaâtü beyne't-tefrîti ve'l-ifrât, Kassâmü'l-mübtediîn, Dürer-i Nûrî, Risâletü't-Tâc, İsbâtü'l-vâcib fî-mahiyeti'l-vücûd, Mir'âtü'l-vücûd ve Mirkâtü'ş-şuhûd* (O.Müellifleri, 1972:51-52).

muharrer u mastûr kılınmak içün sarf-ı makdûr olundı. Ve billahi't-tevfîk ve hüve na''ame't-tedkîk. Pes imdi ma'lûm ola ki, devrân-ı sûfiyyenün hıll u hürmetine mahsûs şâri'den bir delîl-i kâtı' veyâhûd eimme-i erbaadan bir kavl-i şâyi' vârid olmamışdur; zîrâ devrân-ı mezkûrun zuhûrı anlarun zamân-ı şerîflerinden sonradur, lâkin raksun hıll u hürmetinde eimme-i erbaa bâbında ihtilâf vâki' olmuşdur, inşâallahu ta'âlâ nakl olunur. Anunçün ba'zı ulemâ-i dîn devrân-ı mezkûrı raksa kıyâs idüp tahrîm eylemişler ve ba'zı meşâyih-i İslâm dahi ana raks ismin ıtlâk idüp mürtekib olanları men' eylemede teşdîd ve musırr olanları zecr eylemede tehdîd ecli içün şedd üzere fetvâlar virdiler ki okuyanlara dehşet ve dinleyenlere haşyet hâsıl olur. Lâkin ulemâ'-i izâmdan ve meşâyih-i İslâmdan ba'zıları meselâ mütekaddimînden Sirâcüddîn el-Beylekanî ve Şeyhülislâm İzzüddîn bin Abdüsselâm ve İmâm Gazâlî ve İmâm Suyûtî ve Davud-ı Kayserî ve Monla Câmî ve İmâm Abdülvehhâb-ı Şerânî ve Şeyhülislâm Ali Cemâlî ve Şeyhülislâm Sa'dî Çelebi ve Şeyhülislâm Efdalzâde ve Monla Arab ve bunlarun emsâlince ve niceler ve meşâyih-i izâmun mütekaddimîn ü müteahhirînden cümlesi ruhsat tarafında bulunup devrân-ı mezkûrun ehline câiz ve mubâh olmasına fetvâlar virüp risâleler yazdılar ki istidlâl buyurdukları şevâhidi îrâd buyurdukları kavâidi bu muhtasar tafsîl eylemek mümkin degildür. Lâkin hulâsa-i akvâl budur ki evvelâ devrân-ı mezkûra raks ismi ıtlâk olunmağa usûlümüzde mesâğ yokdur buyurdılar; zîrâ raks lugatda ol lu'b kasdıyla hareket-i mevzûneye didiler ki anda tekessür ve mihnet ola; anuniçün Kâmûsda eydür: 'Er-raksu lâ-yekûnu illâ li'l-lâ'ib' buyururlar ve ıstılâhda raks ol lu'ba didiler ki anda mizmâr gibi ve evtâr gibi ve çehâr-pâre gibi âlât-ı lehv ola ve anda nisvân ola buyurmuşlar. Sâniyen devrân-ı mezkûr raksa kıyâs olunmağa dahi mesâğ yokdur. İmdi ednâ mülâbese ile ve cüz'î münâsebe ile bir şey' bir şey'e kıyâs olunmaz zîrâ gâhî tebâyün-i illet ve gâhî tebâyün-i millet gâhî tebâyün-i rütbe gâhî tebâyün-i niyyet kıyâsa mâni' olur. Husûsâ devrân-ı mezkûr raks kabîlinden olması müsellem olduğı takdîrce harâm-ı kat'î olması lâzım gelmez; zîrâ asl raksun hürmeti ihtilâfiyye olduğından gayri raksun merâtibi vardur. Anun içün Müslim ile Buhârî ttifâkile Hazret-i Âyişe-i Sadîka radıyallahu anhâdan rivâyet iderler; itdükleri hadîs ile ulemâmuz mübâhlar ile olan lu'b ve raks gibiler mübâh olmasına istidlâl eylemişlerdür.[4]

Özet: *Bazı din kardeşleri bu eksikliklerle dolu fakire sûfîlerin devrânı hususunda ısrarlı sorular getirip ricâ ve minnetle, özlü bir Türkçe risale yazıp bu meseleyi açıklamamı istediklerinde ben de kabul edip bu Türkçe risaleyi yazmaya gayret ettim. Şimdi, bilinsin ki devrân-ı sûfiyenün haramlığına mahsus kanun koyucudan kesin bir delil veya devrânın zuhuru kendi zamanlarından sonra olan dört imamdan yaygın bir görüş gelmemiştir; lâkin raksın haramlığında dört imam arasında ihtilâf olup bu sebeple bazı ulema devrânla raksı kıyas edip haram kılmışlar, bazı şeyhler de ona raks adını verip bunu ısrarla yapanları men etmek için okuyup dinleyenlerde dehşet ve korku oluşturacak denli sert fetvâlar vermişlerdir. Lâkin, Sirâcüddîn el-Beylekanî, Şeyhülislâm İzzüddîn bin Abdüsselâm, İmâm Gazâlî, İmâm Suyûtî, Davud-ı Kayserî, Monla Câmî, İmâm Abdülvehhâb-ı Şerânî, Şeyhülislâm Ali Cemâlî, Şeyhülislâm Sa'dî Çelebi, Şeyhülislâm Efdalzâde, Monla Arab gibi büyük âlimler ruhsat tarafında olup devrânın câiz ve mubâh olmasına fetvâlar verip risâleler yazmışlardır. Bunlar, evvela devrâna raks demeye usûlümüzde izin yoktur dediler, zira raks lügatta çoğalma ve mihnet kastıyla yapılan düzgün harekete denilip ıstılahta ise raks; kaval, saz, çârpâre gibi eğlence aletleri ve kadın eşliğindeki eğlencedir. İkinci olarak, devrân raksla kıyas edilemez. Öyleyse en aşağı bir ilgi ve mukayese ile bir şey bir şeye kıyas edilmez; çünkü bazen illet, bazen millet, bazen rütbe, bazen niyet kıyasa mâni olur. Özellikle devrânın raks kabîlinden olması kabul edildiği takdîrde kat'i haram olması gerekmez, zira asıl raksın haramlığı ihtilaflı olduğundan başka raksın mertebeleri vardır, bu sebeple Müslim ile Buharî'nin Hz.Âişe'den rivayet ettikleri hadisle ulemamız mübahlarla olan lu'b ve raksın mübâhlığına delil getirmişlerdir.*

[4] Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 4866/3 vrk.53a.

Devrân hakkında manzum fetvâ:

Şeyh Abdülahad Nûri, devrân hakkında kendisine öğrencileri tarafından nazmen sorulan bir suale aynı biçimde cevap vermiş ve mensur fetvâsında ayrıntılı biçimde ortaya koyduğu görüşünü şiir yoluyla da kısaca anlatmıştır. Fetvâ mahiyetindeki bu manzum cevap on iki beyitlik bir kıt'a ile dile getirilmiş ve Osmanlı şeyhülislâmlarının manzum fetvâlarını andırmıştır. Sorulan sualde, nağmelerle tevhîd çekerek devrânla zikretme hakkında fetvâ verilmesi istenmiştir. Sual ve cevabı şöyledir:

Su'âl der-taraf-ı sûfiyye eazzallahu tarîkatehüm[5]
müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün
Ey mürşid-i halk-ı cihân müşkilimüz eyle beyân
Matlûbumuz budur hemân göster bize râh-ı savâb
Zikr eylemek devrân ile tevhîd idüp elhân ile
Lâ-siyyemâ elhân ile câ'iz midür virgil cevâb
İstanbulun vâ'izleri sarf bâbınun 'âlimleri
Devrân ile zâkirleri teşnî' iderler nâ-savâb
Cevâb-ı Abdülahad Efendi[6]
'Aşk-ı İlâhîden tuyan zikrinde bir hâlet bulan
Devrân ile hayrân olan 'âşıklara yokdur hisâb
Fetvâ virenler gördiler tahrîme nas bulmadılar
Ehline câ'iz dediler ey isteyen şâfî cevâb
Beş altı yüz yıldan beri itmiş meşâyih pîrleri
Bulmuş delîlin her biri yazmışlar anda çok kitâb
Bu yolda ehl-i i'tizâl evvel gelüp itmiş cidâl
Anlar yolın tutan ricâl bulmadılar râh-ı savâb
Çünkim çogaldı ihtilâf 'âlim olan itmez hilâf
Câhil ider lâf u güzâf fâş olur her bir 'azâb
Fâsıklara taglîz içün ol semti dutdı müfti çün
'Ayb olmaya anun içün kim oldur ehl-i ihtisâb
Mansûs olan yolı koyan râh-ı ta'assubda olan
Nefsi hevâsına uyan câhillere vardur hisâb
Biz bunda gör kim n'eylerüz ne it diyü yâd eylerüz
Ne itme diyü söylerüz insâfa ensebdür bu bâb
Tafsîlin istersen eger Nûrîden alasın haber
Akvâli cem' itmiş ol er vallahu a'lem bi's-savâb

5 Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 4866 vrk.52a-b (bu nüshada başlık: Su'âl-i Tâlibân şeklindedir); 06 Hk 13/1 vrk.5b.
6 Bu başlık 06 Mil Yz A 4866'da *Cevâb-ı Kâmilân* şeklinde geçer.

Sûfiyye (tâlibân) (*Allah tarikatlerini üstün kılsın*) tarafından sorulan soru:

Ey cihân halkının mürşidi! Müşkilimizi açıkla; isteğimiz budur ki bize hemen doğru yolu göster. Devrânla tevhîd çekip özellikle nağmelerle zikretmek câiz midir, cevap ver. İstanbul'un vâizleri, sarf bâbının âlimleri (mollalar) devrânla zikir yapanları yanlış biçimde kötü gösterirler.

Cevâb-ı Abdülahad Efendi:

İlâhî aşkı hisseden, zikrinde bir hâl bulan, devrânla hayrân olan âşıklara hesap yoktur. Ey şifalı cevap isteyen! Bu konuda fetvâ verenler haram kılmaya delil olmadığını görüp ehline cevaz verdiler. Beş altı yüz yıldır şeyhler, pîrler delîlini bulup bu konuda birçok kitap yazdılar. Bu yolda önce Mutezilîler gelip kavga etti, onların yolunu tutan kişiler doğru yolu bulmadılar. İhtilaf çoğaldığında âlim zıtlık etmez; câhil boş konuşur, her bir azap fâş olur. Müftünün fasıklara kaba davranması, ihtisap ehli olması sebebiyle ayıp değildir. Apaçık yolu bırakıp taassup yoluna ve nefse uyan cahillere hesap vardır. Biz bu konuda ne yap deriz, ne yapma deriz; insafa en uygunu budur. Eğer ayrıntısını istersen Nûrîden haber al; o er, sözleri toplamış; en doğrusunu Allah bilir.

Sonuç

Osmanlıda özellikle 16.yüzyıldan itibaren, tarikatlarda yaygınlaşan raks ve devrâna dayalı zikirle ilgili tartışmalar gittikçe sertleşmiş, caiz olup olmadığına dair suallerin cevaplarında bunları yapanların kâfir olacağı belirtilmiştir. Şeyhülislâmlarla kadılar ve diğer ulemâ tarafından verilen fetvâlarda tekfir ifadesi hiç eksik olmamıştır. Ancak, tasavvuf erbabı ve orta yolu seçen ulemaca yazılan risalelerde raks ve devrân birbirinden ayırt edilip müsamahalı görüşler ortaya konulmuştur. Şeyh Abdülahad Nûri de bu cenahtan olup öncelikle devrânı çeşitli çalgı aletleri ve kadın eşliğinde yapılıp bir eğlenceyi andıran rakstan ayırmış, raksın caiz olmayıp devrânın caiz olduğunu delilleriyle birlikte ortaya koymuştur. Bu konuda tarikat ehlince kendisine manzum ve mensur olarak yöneltilen suallere ayrı ayrı cevaplar vermiştir. Fetvâ mahiyetindeki cevaplarında, nağmelerle tevhîd çekerek devrânla zikir yapmanın bir mahzuru olmadığını, İlâhî aşkı hissedip zikrinde bir hâl bulan ve devrânla hayrân olan âşıklara hesap sorulmayacağını, devrânı haram kılmaya delil olmadığını bildirmiştir.

KAYNAKÇA

Abdülahad Nûri, *Nutk-ı Sema' u Devrân,* Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 4866/3.

Abdülahad Nûri, *Suâl-i taraf-ı sûfiyye cevâb-ı Abdülahad Efendi,* Milli Kütp. 06 Hk 13/1.

Bursalı M.Tahir (1972), *Osmanlı Müellifleri*, Meral Yayınevi, C.I, İstanbul.

Uçman, Abdullah (1988), *Abdülahad Nûri,* DİA, C.I, s.178-179, Ankara.

Uludağ, Süleyman(1994), *Devran*, DİA, C.9, s.248-249.

Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 9135, vrk. 50a-51b.

Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 7975/2, vrk. 84a.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Eliaçık, M. (2016). "Şeyh Abdülahad Nûrî'nin Devrân Hakkında Manzum ve Mensur Fetvâsı / A poetic fatwa which was written by Shaykh Abdulahad Nuri about devran", *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140,* Volume 11/20 Fall 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11229, p. 175-184.